

УДК 37.147:376.112.4

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.1.33>

Ольга ТЕЛЬНА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри корекційної освіти та спеціальної психології, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Шота Руставелі, 7, м. Харків, Україна, 61050

ORCID: 0000-0001-5474-9066

Віталія ТАРАСОВА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри корекційної освіти та спеціальної психології, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Шота Руставелі, 7, м. Харків, Україна, 61050

ORCID: 0000-0003-4801-0833

Валентина КОНДРАТЕНКО

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри корекційної освіти та спеціальної психології, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Шота Руставелі, 7, м. Харків, Україна, 61050

ORCID: 0000-0001-9866-7804

Бібліографічний опис статті: Тельна, О., Тарасова, В., Кондратенко, В. (2022). Особливості формування професійних якостей у майбутніх спеціальних педагогів засобами ігрового моделювання. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 211–216, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.1.33>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВОГО МОДЕЛЮВАННЯ

У статті розглядається проблематика професійної підготовки майбутніх спеціальних педагогів у сучасному закладі вищої освіти. У фокусі дослідження перебуває ігрове моделювання як ефективна навчальна технологія та особливості його використання у фаховій підготовці майбутніх спеціальних педагогів. Аналізуючи сучасний стан педагогічної освіти в Україні, автори звертають особливу увагу на необхідність застосування інтерактивних навчальних технологій у сучасних педагогічних університетах, що сприятиме підвищенню фахової компетентності та особистісної готовності здобувачів освіти до самостійного виконання практичної діяльності.

Щоб реалізувати мету дослідження, яка полягає в доведенні корисності технології ігрового моделювання в навчанні спеціальних педагогів, автори використовують комплекс компаративно-теоретичних методів, які дозволяють визначити компоненти особистісної готовності здобувачів спеціальної освіти до майбутньої професійної діяльності, розглянути можливості ігрового моделювання як засобу ефективного формування загальних і фахових компетентностей майбутніх педагогів, охарактеризувати суть і особливості технології ігрового моделювання в розвитку особистісних якостей майбутніх фахівців, визначити принципи, на яких має базуватися використання технології ігрового моделювання в роботі зі здобувачами спеціальної освіти, описати вимоги до створення сприятливого ігрового середовища, що допомагатиме правильно й ефективно організувати інтерактивне навчання майбутніх спеціальних педагогів.

У підсумку автори доходять висновку, що ігрове моделювання, за умови системного та грамотного його використання, може бути корисним засобом формування у здобувачів спеціальної освіти як загальних, так і спеціальних (фахових) компетентностей, а також якостей особистості, необхідних для успішного виконання професійної діяльності.

Ключові слова: майбутні спеціальні педагоги, професійні якості, ігрове моделювання.

Olha TELNA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of the Kharkiv Regional Council, Shota Rustaveli Lane, 7, Kharkiv, Ukraine, 61050

Vitaliia TARASOVA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of the Kharkiv Regional Council, Shota Rustaveli Lane, 7, Kharkiv, Ukraine, 61050

Valentyna KONDRATENKO

Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of the Kharkiv Regional Council, Shota Rustaveli Lane, 7, Kharkiv, Ukraine, 61050

To cite this article: Telna, O., Tarasova, V., Kondratenko, V. (2022). Osoblyvosti Formuvannia Profesiynykh Yakostey u Maybutnikh Specialnykh Pedahohiv Zasobamy Ihrovoho Modeliuvannia [Peculiarities of Professional Qualities Development in Pre-service Special Educators by Means of Play Modelling]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 211–216, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.1.33>

**PECULIARITIES OF PROFESSIONAL QUALITIES DEVELOPMENT
IN PRE-SERVICE SPECIAL EDUCATORS BY MEANS OF PLAY MODELING**

The article is devoted to the issues of professional training of pre-service special educators in a modern university. Research is focused on the play modeling, as an effective teaching technology, and peculiarities of its implementation in the process of professional training of pre-service special educators. Having analyzed modern educational methods in teaching of pre-service educators in Ukraine, the authors pay special attention to the necessity of using interactive teaching technologies in the professional training of future special educators, as they can be an effective tool for developing the general and special qualities and competences, helping students to get ready to independent and successful work.

In order to reach their goal, which is to prove usefulness of play modeling in professional training of pre-service special educators, The authors use a variety of comparative theoretical methods that allow them to define the components of personal preparedness of Special Education students for their future professional activities, to analyze the capabilities of play modeling, as a mean for effective formation of general and special competences in pre-service educators, to describe the notion of play modeling and its peculiarities in the development of general and special personal qualities in future special educators, to define the principles of implementing the play modeling technology then training students, and to analyze the requirements intended to create a satisfactory play environment that will help organize interesting and effective interactive training of pre-service special educators.

In conclusion, the authors claim that the play modeling technology, when used properly and frequently, can be a useful tool for development of general and special personal qualities and professional competences in pre-service special educators, helping them to work independently and successfully in the future.

Key words: pre-service special educators, professional qualities, play modeling.

Актуальність. Будь-яка професія, володіючи специфічними особливостями, висуває до людини особливі вимоги. що складнішою є структура професійної діяльності, що більш значущими для суспільства є її мета й результат, що різноманітнішими є її професійні завдання, то вищими будуть і вимоги до фахівців. Беручи до уваги особливості професійної діяльності спеціальних педагогів, її складність і багатогранність, важливого значення набуває завдання формування професійної готовності майбутніх спеціальних педагогів до належного виконання посадових обов'язків.

Аналіз досліджень. Різним аспектам проблеми підготовки фахівців спеціаль-

ної освіти присвячено праці В.І. Бондаря, С.Е. Гайдукевич, І.Г. Єременка, Н.Ф. Засенка, І.П. Колесника, А.А. Колупаєвої, М.З. Кота, В.А. Лапшина, С.П. Миронової, Н.М. Назарової, Ю.В. Пінчук, Л.М. Руденко, В.М. Синьова, С.В. Федоренко, Л.І. Фомічової, О.П. Хохліної, С.Н. Шаховської, А.Г. Шевцова, О.Е. Шевченко, М.К. Шеремет, М.Д. Ярмаченка та інших. Дослідники наголошують на винятковій важливості професійної діяльності спеціальних педагогів, пов'язаної з навчанням і вихованням дітей із порушеннями психофізичного розвитку. Проте, проблеми підвищення якості професійної освіти майбутніх спеціальних педагогів і досі вивчені недостатньо.

Мета дослідження: розгляд технології ігрового моделювання як ефективного засобу формування необхідних професійних якостей у процесі фахової підготовки майбутніх спеціальних педагогів.

Основний текст статті. Розглядаючи феномен готовності до педагогічної діяльності, різні автори розуміють його по-різному: як властивість особистості, що забезпечує найбільшу продуктивність педагогічної діяльності (Ю. Янотовська); як комплекс внутрішніх сил особистості, її внутрішній потенціал, який впливає на ефективність діяльності (Б. Ананьєв); як вибірково спрямованість, що налаштовує особистість на майбутню діяльність (Ю. Васильєва).

Структурно-змістовою основою професійно-педагогічної готовності майбутніх спеціальних педагогів можна визначити такі компоненти:

- Інформаційно-компетентнісний – володіння відповідним набором професійних знань, умінь, навичок;
- емоційно-моральний – вміння емоційно-правильно реагувати на реальні педагогічні ситуації на основі знання і виконання моральних норм і правил.
- емпатично-діяльнісний – вміння дієво співпереживати дитині з особливостями психофізичного розвитку;
- мотиваційно-прогностичний – вміння визначати спрямованість професійної діяльності в організації взаємодії з дитиною з особливостями психофізичного розвитку;
- установочно-поведінковий – наявність психологічної налаштованості на роботу з дитиною і побудова адекватної моделі професійної поведінки;
- дієво-оціночний – вміння використовувати варіативні оцінки, спираючись на суб'єктивну успішність дитини, які спонукають її до подальшої взаємодії з педагогом;
- рефлексивно – корекційний – володіння знаннями та вміннями проводити рефлексію і корекцію власної професійної педагогічної діяльності.

Важливим етапом професійної підготовки майбутніх спеціальних педагогів є формування у них професійних якостей: *спеціаліста* – знання педагогічної, спеціальної теорії, володіння педагогічною майстерністю, знання психології

(загальної, спеціальної), володіння технологіями навчання і виховання, уміння раціонально організувати працю, любов до справи, любов до учнів, віра в людину, педагогічні здібності, загальна ерудиція, терплячість, оптимізм, емпатія, витримка, винахідливість, швидкість і точність реакції, душевна щедрість, емоційна врівноваженість, розуміння дітей, бажання працювати з дітьми, ясність і переконливість мови, вимогливість, тактовність, самовладання, справедливість, організаторські уміння, товарицькість, уміння слухати; *працівника* – уміння визначати мету і досягнути її, розподіляти час, систематичне і планомірне підвищення кваліфікації, спрямованість на підвищення продуктивності праці, здібності до творчості, всебічна освіченість, розумний оптимізм, помірний скептицизм, бажання трудитися, відданість справі, уміння працювати в колективі, наполегливість, дисциплінованість, відповідальність, активність, орієнтація у виробничих ситуаціях, уміння розподіляти працю, готовність нести відповідальність; *людини* – високі моральні якості, активна участь у громадському житті, активна життєва позиція, особистий приклад у соціальних і особистих стосунках, дотримання законів держави, національна гідність, патріотизм, готовність до захисту України, здоровий образ життя, гуманізм, духовність, релігійність, потреба в спілкуванні, відкритість, моральність, критичне ставлення до власної діяльності (Волкова, 2001).

Відомий дефектолог В. Кащенко визначав такі вимоги до професійних якостей спеціального педагога:

- 1) ніколи не випускати з уваги, що важкі випадки не є проявом злої волі, а тільки результатом певного впливу середовища й особистих схильностей;
- 2) враховувати всю соціально-біологічну картину учня;
- 3) мати достатню теоретичну та практичну підготовку;
- 4) вміти любити дітей і вміти їм подобатися;
- 5) не володіти жодною з форм збудливості нервово-психічної сфери й не виявляти негативних емоцій (Тельна, 2014).

Ефективність формування професійних якостей майбутніх спеціальних педагогів залежить від професійної освіти. Професійна освіта передбачає не тільки якісну підготовку фахів-

ців, здатних до практичної реалізації отриманих знань для забезпечення стабільності та розвитку суспільства, тобто забезпечення якісної сучасної і доступної освіти, трансформованої через розвиток наукових і освітніх технологій. Стратегічною метою сучасного освітнього процесу, заснованого на концепції «lifelong learning», є формування професійно-особистісної позиції в масштабах, необхідних для ефективного функціонування і соціокультурного розвитку суспільства (Ортинський, 2009).

Соціокультурна база формування професійних якостей студентів спеціальної освіти передбачає сукупність інформаційного, технологічного, матеріального забезпечення процесу, в якому безпосередньо відбувається діяльність суб'єктів професійної освіти. Соціально-освітнє середовище розглядається як система позитивних і негативних впливів, умов, а також можливостей навчання та розвитку особистості (Ортинський, 2009). Тому проектування соціокультурного освітнього середовища базується на розумінні мотивів, інтересів, потреб здобувачів освіти.

Ефективність навчання в педагогічному ЗВО багато в чому залежить від компонентів освітнього середовища, від ступеня їх відповідності основним концептуальним і результативно-цільовим установкам освітнього процесу. Тому освітнє середовище виступає не лише умовою, а й засобом особистісного та професійного становлення здобувачів освіти (Коваленко, 2005).

Також важливою умовою формування професійних якостей майбутніх спеціальних педагогів є вибір ефективної, дієвої і актуальної технології навчання. Нині заклади вищої педагогічної освіти використовують стандартний набір методів і засобів навчання і майже не використовують педагогічні технології (Зайченко, 2016). Технологічний підхід до освітнього процесу передбачає спрямоване, поетапне, інструментальне управління цим процесом і гарантоване досягнення поставлених навчальних цілей. Тому впровадження ігрового моделювання як засобу формування професійних якостей майбутніх спеціальних педагогів є вкрай важливим.

Ми розглядаємо ігрове моделювання як засіб формування професійних якостей майбутніх спеціальних педагогів, а саме, дидактичні можливості ігрового моделювання: моделювання –

це дослідження будь-яких явищ, процесів або систем шляхом побудови і вивчення їх моделей; використання моделей для визначення поведінки і характеристик реальних систем. Ігрове ж моделювання – це різновид ігрового методу, важливий інструмент розвитку мислення, пам'яті, уваги того, хто навчається в процесі вивчення змісту навчальних дисциплін. Здійснюється через «занурення» в конкретну ситуацію, змодельовану в навчальних цілях, і передбачає максимально активну позицію здобувачів освіти. Моделювання включає поняття імітація (від лат. *Imitatio*) – наслідування когонебудь, чого-небудь, відтворення і модель (від фр. *Modele*, від лат. *Modulus* – міра, зразок) – відтворення предмета в зменшеному або збільшеному вигляді, схема, зображення або опис якого-небудь явища чи процесу в природі та суспільстві (Тельна, 2014).

Моделі, як відомо, є дуже загальним засобом пізнання. Вони використовуються як для експериментування, дослідження, так і для навчання. Нас цікавлять насамперед ігрові моделі, які в зв'язку з розвитком імітаційних ігор отримують дедалі більшого поширення. До ігрових моделей найбільш близька діяльність, яка використовується для професійних цілей, імітує реальну практику. Важливою частиною ігрової обстановки є імітаційна модель середовища, в якій система, яка вивчається здійснює свою діяльність. Імітаційна модель середовища відображає в динаміці (умовні) результати цієї діяльності (Панфилова, 2006).

Необхідність формування практичних умінь і навичок в режимі ігрової взаємодії вимагає дотримання загальних і спеціальних принципів, що визначають ігрові технології як самостійні методи моделювання:

- *Принцип ефекту*. Евристичний оптимізм викладача, тобто, прагнення до успіху через вміння програмувати підсвідомість здобувачів освіти на успіх, дозволяє учасникам ігрової взаємодії швидше адаптуватися, відчувати себе частиною групи, рівноправними партнерами;
- *Принцип цілепокладання*. Викладач мусить уміти вибудовувати ієрархію цілей усього навчання, цілей на кожне ігрове заняття, цілей на кожну гру або тренінг і в кожен конкретний період життя групи;
- *Принцип навчальної спрямованості* ігрового моделювання виражається в передаванні

та засвоєнні нових знань, умінь і навичок, здобування загальних і фахових компетентностей;

- *Принцип вправи.* Оскільки інтерактивні імітаційні та ділові ігри, аналіз ситуацій, ігрове проектування незмінно вимагають активності, вони яскраво відображають важливість вправи для вивчення процесу повторення;

- *Принцип підготовленості.* Навчальні ігри мають бути зорієнтовані на учасників, тобто враховувати їх пізнавальні та прагматичні інтереси, зручний для навчання час і підготовлене просторове середовище.;

- *Принцип рівності* містить дві складові: по-перше, вимога однакової частоти та інтенсивності дій і висловлювань своїх суджень і думок для всіх учасників; по-друге, рівний розподіл відповідальності за хід і результати ігрової взаємодії між усіма членами групи;

- *Принцип особистого проживання* дозволяє учасникам ігор здобувати знання, вміння і навички шляхом подолання труднощів, емоційного переживання різних ситуацій, пошуку та знаходження правильних поведінкових і управлінських рішень. Отримані знання мають бути особисто пережиті кожним учасником, мусять зробитися частиною їхнього досвіду;

- *Принцип асоціації* завжди був базовим для навчання. В даному випадку йдеться про те, що засвоєння нових відомостей в умовах навчання за допомогою методів ігрового моделювання стає більш ефективним, якщо воно базується на вже наявній або знову зібраній інформації;

- *Принцип спілкування,* групової взаємодії;

- *Принцип партнерства* спонукає кожного учасника ігрового моделювання до поваги та розуміння співрозмовників і тим самим до визнання рівності позицій в системі суб'єктів, незалежно від виконуваних ролей.

- *Принцип діагностики* передбачає, що викладач постійно вивчає групу в цілому (стан, згуртованість, активність тощо), кожного здобувача освіти (ступінь залученості, емоційний стан, втомленість тощо), проблему, ситуацію або завдання (наскільки вони адекватно розуміють,

які варіанти рішень запропоновано, як далеко група просунулася в пошуку рішення тощо);

- *Принцип досягнення очікуваного результату.* Кожна гра, вправа, ситуація, тренінг мають бути спрямованими на досягнення навчальних або організаційно-особистісних розвиваючих цілей, на здобуття цінного досвіду, засвоєння знань і умінь, вироблення компетентностей (Щербань, 2004).

Кожен із описаних принципів є стратегічним і методологічним принципом організації та проведення ігрових технологій, розкривається через комплекс принципів тактичного й оперативного рівнів, які яскравіше і найповніше реалізуються в методах ігрового навчання, оскільки вони побудовані на груповій взаємодії.

Для впровадження у навчальний процес ігрового моделювання велике значення має територія, на якій проводяться ігри. Викладач мусить уміти організувати ігрове або комунікативне поле (простір) і комфортну навчальну обстановку. Ігрове поле (комунікативний простір) – це спеціально підготовлене й організоване середовище, обладнане для зручностей ігрової інтерактивної взаємодії, комунікативної роботи в командах, спільних дискусій, тренінгів, рефлексії (Фоминых, 2010). Місце проведення ігрового заняття має значний вплив на його ефективність і задоволеність учасників. Воно повинно бути не тільки обладнане всіма необхідними матеріально-технічними засобами, а й мати сприятливу атмосферу для спілкування.

Висновок. У педагогічному ЗВО гра є найважливішим засобом досягнення здобувачами спеціальної освіти майбутньої професійної реальності, насичення її новими сенсами та цінностями, адекватним уявленням особистості про стандарти та нормативи обраної професії. У цьому випадку гра стає не тільки сферою проектування майбутнього, але і продуктивним засобом становлення та самовиховання майбутніх спеціальних педагогів. Застосування ігрового моделювання створює сприятливі передумови для адресної корекції професійно необхідних особистісних якостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волкова Н.П. Педагогіка : Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 576 с.
2. Дахин А.Н. Педагогическое моделирование : монография. Новосибирск : Изд-во НИПКиПРО, 2005. 230 с.
3. Зайченко І.В. Педагогіка: підручник. Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. 608 с.

4. Коваленко О.Е. Методика професійного навчання. Харків : Вид-во НУА, 2005. 360 с.
5. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи. Київ : «Центр учбової літератури», 2009. 472 с.
6. Панфилова А.П. Игровое моделирование в деятельности педагога. Москва : «Академия», 2006. 368 с.
7. Професійні та особистісні якості спеціального педагога [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://um.co.ua/14/14-3/14-35595.html>.
8. Тельна О.А. Імітаційно-рольове моделювання в професійній підготовці корекційних педагогів. Актуальні питання корекційної освіти: зб. Наук. Праць № 4. Кам'янець-Подільський : «Медобори-2006», 2014. С. 358 – 367.
9. Фоминых М.В. Технология применения игрового моделирования в процессе развития педагогических способностей студентов профессионально-педагогического университета. Москва, 2010. 85 с.
10. Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах : Навч. посібник. Київ : Вища школа, 2004. 207 с.

REFERENCES:

1. Volkova N.P. (2001) Pedagogika: Posibnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv [Pedagogy: Manual for Students of Higher Pedagogical Establishments]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Akademiia». 576 p (in Ukrainian).
2. Dakhyn A.N. (2005) Pedagogicheskoe modelyrovanye: monografyia Pedagogical Modeling: Monograph. Novosybyrsk : Yzd-vo NYPKyPRO. 230 p (in Russian).
3. Zaichenko I.V. (2016) Pedagogika: pidruchnyk [Pedagogy: Textbook]. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K. 608 p (in Ukrainian).
4. Kovalenko O.E. (2005) Metodyka profesiinoho navchannia [Methods of Professional Learning]. Kharkiv: Vyd-vo NUA. 360 p (in Ukrainian).
5. Ortynskyi V.L. (2009) Pedagogika vyshchoi shkoly [Pedagogy of the Higher School]. Kyiv: «Tsentr uchbovoi literatury». 472 p (in Ukrainian).
6. Panfylova A.P. (2006) Ygrovoe modelyrovanye v deiatelnosti pedagoga [Play Modeling in Teacher's Activity]. Moskva: «Akademyia». 368 s (in Russian).
7. Profesiini ta osobystisni yakosti spetsialnogo pedahoha (2019) Navchalni Materialy [Professional Qualities of a Special Educator: Learning Materials]. Retrieved from: <http://um.co.ua/14/14-3/14-35595.html> (in Ukrainian).
8. Telna O.A. (2014) Imitatsiino-rolove modeliuvannia v profesiinii pidhotovtsi korektsiinykh pedahohiv. Aktualni pytannia korektsiinoi osvity: zb. Nauk. Prats №4. Kam'ianets-Podilskyi: «Medobory-2006». pp. 358 – 367. (in Ukrainian).
9. Fominykh M.V. (2010) Tehnologiya pryimeneniia ygrovoho modelyrovaniia v protsesse razvytiia pedagogicheskikh sposobnostei studentov professyonalno-pedagogicheskogo unyversyteta [Technology of Play Modeling Implementation in the Process of Professional Development of Pre-service Teachers]. Moskva. 85 p (in Russian).
10. Shcherban P.M. (2004) Navchalno-pedahohichni ihry u vyshchych navchalnykh zakladakh: Navch. Posibnyk [Learning and Teaching Play in Pedagogical Universities: manual for students]. Kyiv: Vyshcha shkola. 207 p. (in Ukrainian)